

ECONOMIES' HORIZONS
Економічні горизонти

DOI: doi.org/10.31499/2616-5236
Homepage: <http://eh.udpu.edu.ua>

ISSN
2522-9273
(print)
2616-5236
(online)

UDC: 339.9

DOI: [10.31499/2616-5236.1\(27\).2024.297933](https://doi.org/10.31499/2616-5236.1(27).2024.297933)

*Oleksandr Tymoshchuk, Ivan Franko State Pedagogical University of Drohobyt'sk
PhD in Law., doctoral student of the Department of Mathematics and Economics*

**РЕАЛІЗАЦІЯ ПОТЕНЦІАЛУ КРУЇЗНОГО ТУРИЗМУ
СЕРЕДЗЕМНОМОР'Я
CURRENT CHALLENGES OF SOCIAL REALIZATION OF THE
POTENTIAL OF MEDITERRANEAN CRUISE TOURISM**

Анотація: У статті проаналізовано потенційні можливості круїзного туризму середземноморського регіону, котрий відомий завдяки своїм сприятливим кліматичним умовам та різноманітності доступних портів упродовж більшої частини року. Зазначено, що зростання ринку круїзних подорожей реалізується через удосконалення портової інфраструктури країн-реципієнтів. Окреслено напрямки активізації наявного потенціалу круїзного сектора Середземномор'я інструментами ефективних маркетингових стратегій, а також диверсифікацією портфоліо пропозицій для зростання кількості туристів.

Abstract: The article analyzes the potential opportunities for cruise tourism in the Mediterranean region, which is known for its favorable climatic conditions and the variety of accessible ports throughout most of the year. The Mediterranean can be defined as a classic cruise destination, contributing to the development and expansion of leisure services. It is noted that over the past three decades, the global cruise market has shown continuous growth with minor disruptions in the crisis years, which was devastatingly interrupted by the pandemic, but today the cruise tourism market expects a significant surge, which is due to a strong recovery of the global economy, an increase in the number of wealthy individuals (HNWI), expansion of on-board capabilities and offers, as well as state support for the cruise industry. The need to update the existing infrastructure of cruise terminals in MedCruise ports is shown to meet the growing demand, which reflects a positive trend in the market of marine tourism services. The water area for Mediterranean cruises is presented, which is divided into three regions: the Western Mediterranean, the Eastern Mediterranean and the Adriatic Sea. The Western Mediterranean, largely due to its historical and economic heritage, will strengthen its position as a

leader. It is emphasized that the Mediterranean regions implement relatively short-term cruise tours compared to other areas of the world's tourism industry. A new trend in the growth of the cruise travel market has been revealed due to the improvement of port infrastructure to meet the growing demand for sea tourism. It is emphasized that the economic benefits of cruise activities for port cities create an argument for their investment. Ways to activate the potential of the Mediterranean cruise sector through the creation of effective marketing strategies to attract passengers to new attractive routes and shore excursions, as well as diversification of the portfolio of offers to attract and increase the number of tourists, are outlined.

Keywords: social protection, social vulnerability, population aging, pension system, fight against poverty, gender equality, labor market, financing efficiency

Ключові слова sea travel, cruise tourism potential, mediterranean region, cruise season, cruise itineraries, tourist flows, tourist destinations, port infrastructure, portfolio of cruise offers

Постановка проблеми.

Круїзний туризм виник завдяки успішному синтезу повноважень морського транспорту та розвитку індустрії міжнародних подорожей, оскільки у дев'ятнадцятому столітті багаторазово збільшилася кількість та інтенсивність вантажних і пасажирських перевезень у межах трансатлантичних маршрутів, що сполучали узбережжя Західної Європи та Північної Америки. Цей факт був багато в чому зумовлений зростаючим потоком емігрантів у Новий Світ. Але тільки у 60-х роках XX століття вперше з'явилися виключно круїзні судна, що обслуговували туристичні потоки. До цього ж періоду відноситься створення всесвітньо відомих круїзних компаній, що продовжують своє існування і на сьогодні.

Середземноморський регіон відомий як місце альтернативи перших круїзних подорожей завдяки своїм сприятливим кліматичним умовам та різноманітності доступних портів упродовж більшої частини року. Середземноморський басейн можна визначити як класичне

місце для круїзів, що сприяє розвитку значного потенціалу для розширення відпочинкових послуг. Середземне море є важливим туристичним напрямом як в історичному, так і культурному відношенні та є найбільшим прибережним морем у світі та має площу поверхні 2,5 мільйона квадратних кілометрів. Порти чи пункти призначення відіграють вирішальну роль у розробці маршруту. Вони призначені для збагачення вражень круїзних пасажирів від подорожей і надають їм можливість дізнатися про історію, культуру та спосіб життя місцевих жителів, а також познайомитися з її визначними пам'ятками.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема розвитку круїзного туризму у середземноморському регіоні займаються відомі зарубіжні науковці – Б. Андраде [13], М. Ацені [7], Г. Вагелас [11], А. Гарсія–Санчес [8], А. Гонсалес [9], Ж. Естев–Перес [8], Х. Карлос [13], А. Муньос–Паупі [8], А. Палліс [11], А. Папатанасис [12], Х. Пак [6], М. Переа–Медіна

[13], Дж. Пунг [7], М. Рісітано [7], Ю. Чанг [6], А. Чіаппа [7].

Українські науковці також досліджують напрямки реалізації туристичних круїзів по Середземному морю – І. Антоненко [1], Є. Гордійчук [2], А. Іванов, Н. Зацепіна, Д. Козадаєва [5], В. Корнілова [3], Д. Кравчук, М. Макаренко, І. Мельник [1], С. Недоймітов, І. Смірнов [4], Н. Щербакова [5] та інші.

З усього спектру туристичних послуг морський круїз є, мабуть, найефективнішим та найзручнішим варіантом для відпочиваючих, які бажають відвідати багато місць за відносно короткий проміжок часу, водночас насолоджуючись послугами на борту лайнера. Цей тип подорожі поєднує концепцію «все включено», яку пропонують круїзні компанії, з різними програмами відвідування берегових пам'яток і експериментування з різними культурами через місцеві розваги та кухню навколо портів, що приймають. У зв'язку з цим необхідно дослідити форми реалізації потенціальних можливостей круїзного туризму в різних регіонах Середземномор'я.

Метою статті є аналіз перспективних напрямків активізації туристичних круїзних послуг у Середземномор'ї.

Виклад основного матеріалу. Упродовж останніх трьох десятиріч світовий круїзний ринок демонстрував безперервне зростання з невеликими збоями у кризових роках, яке було нищівно перервано у 2020 р. пандемією COVID-19, коли більшість компаній не мали вибору, окрім як зупинити

свої послуги на невизначений час. Як наслідок, кількість круїзних пасажирських перевезень у світі знизилася на 75% і досягла рекордно низької позначки – 7 млн. осіб. Очікувалося, що наступного 2021 р. круїзні пасажирські перевезення продовжать своє падіння. Проте всупереч прогнозам, попит збільшився, відновившись після початкового спаду вдвічі, і досяг рівня 13,9 млн. осіб. Внаслідок змін останніх двох років деякі компанії були змушені припинити свою діяльність, що призвело до арешту лайнерів та аукціонних продажів. З цієї причини вперше в історії середній вік круїзних суден, що йдуть на злам, знизився з 47 до 28 років. Отже, у 2021 р. круїзний флот складав 323 судна загальною пасажиромісткістю – 581,2 тис. осіб [10, с. 21].

На сьогодні ринок круїзного туризму очікує значного сплеску, і за прогнозами, CAGR становитиме 11,4% між 2022 і 2027 роками, що приведе до імовірного збільшення доходів на 21,02 млрд. дол. США [14, с.7]. Це зростання зумовлене такими факторами, як потужне відновлення глобальної економіки, збільшення кількості заможних людей (HNWI), розширення бортових можливостей і пропозицій, а також державна підтримка круїзної індустрії. Суттєве збільшення бортових можливостей і пропозицій є головною рушійною силою зростання туристичного ринку. Включення різноманітних заходів у круїзні маршрути значно розширилося, пропонуючи пасажирам широкий спектр вражень - від водних процедур і спорту до

магазинів, відеоігор, покерних клубів і казино, художніх галерей, барів тощо, Подорожі на круїзних лайнерах розвинулися завдяки зручним для мандрівників бортовим технологіям, включаючи спалювання, казино, басейни, ігри та послуги на основі додатків. Очікується, що ці вдосконалення сприятимуть зростанню світового ринку упродовж наступних п'яти років [13, с. 661].

Середземноморський регіон став свідком стрімкого зростання круїзного туризму з майже 25 мільйонами пасажирів [9, с. 42] і численними круїзними лайнерами у 2022 році (Рис. 1.). Оновлення існуючої інфраструктури круїзних терміналів у портах MedCruise призначено для задоволення зростаючого попиту, що відображає позитивну тенденцію на ринку. Як

правило, країни з морськими традиціями мають більш високу частку населення, яке періодично вирушає до круїзів. Активно розвиваються як добре відомі ще з давніх-давен круїзні маршрути, так і абсолютно нові напрямки. До перших слід зарахувати акваторію Середземного моря, де виокремлюють західний напрямок круїзних маршрутів (узбережжя Іспанії, Італії, Франції, Тунісу і Марокко) і східний напрямок (береги Греції, Егейського моря, Туреччини, Єгипту, Чорного моря), а також змішані маршрути, що включають туристичні дестинації обох напрямків. Особливу популярність мають ключові порти Середземномор'я, що володіють найбільш розвиненою інфраструктурою для розвитку круїзного туризму.

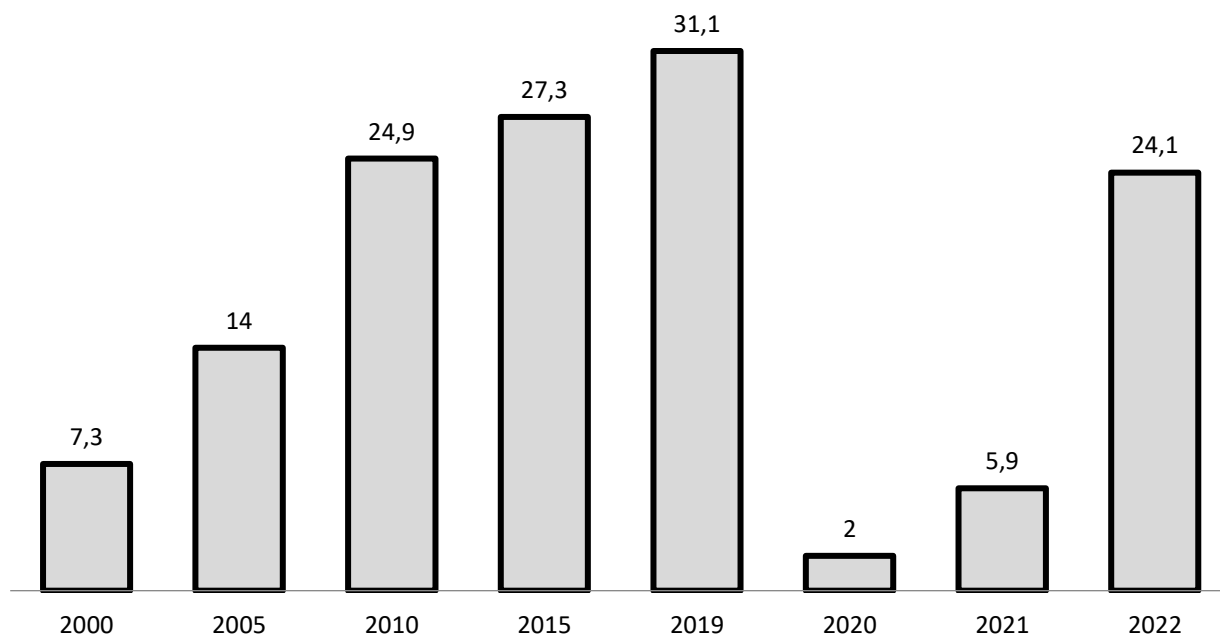

Рис. 1. Круїзні пасажирські переміщення у портах Середземного моря у 2000-2020 роках, млн. осіб [10, 14].

Акваторію круїзних подорожей середземноморського

басейну розділено на три регіони: західне Середземномор'я, східне

Середземномор'я та Адріатичне море. Західні круїзні тури охоплюють частину європейського континенту, що простягається через Середземне море і Гібралтарську протоку. Цей регіон є привабливим туристичним центром для круїзних пасажирів, оскільки історичні міста та порти, елегантні торгові центри, гастрономічні маршрути, високоякісні вина та знаменита кухня, що поєднують у собі безліч багатих культур і стилів життя, створюють культурну мозаїку відпочинку [2, с. 149]. Круїзні тури по західному Середземномор'ю зазвичай проводяться в іспанських містах Барселона, Альмерія, Малага, портах Аліканте і регіоні Балеарських островів; Французьких містах Марсель, Ніцца, Сен-Тропе, Канни, італійських містах Генуя, Савона, портах Чивітавекк'я, туніських містах Ла-Гулет–Туніс та портах Алжира [7, с. 81].

Адріатичне море розташоване в регіоні, який географічно можна розглядати як середнє і східне Середземномор'я, котре в основному межує з Італією, колишніми югославськими країнами (Хорватія, Словенія, Боснія і Герцеговина, Чорногорія), Албанією і Грецією, приймає маршрути, які з кожним роком все частіше стають різноманітнішими. Круїзні тури по Адріатиці зазвичай зосереджені в містах Спліт, Задар, Ровинь, Котор в Хорватії, портах Італії, таких як Венеція, Бріндізі та Барі, і особливо на Корфу, Патрах, Кефалонії – портах Греції [1, с. 6].

Східна частина Середземного моря – це регіон, який охоплює

східне узбережжя, частину Греції, Турції, Кіпра, Єгипту, Лівії і навіть Мальти. Круїзні тури, організовані в Східному Середземномор'ю, зазвичай проводяться в багатьох острівних портах Греції, таких як Самос, Родос, острови Крит, турецький Стамбул, Кушадаси, Ізмір, порти Мерсін, кипрський Лімасол, мальтійська Ла-Валетта, єгипетська Олександрія та лівійські порти Триполі. Регіон східного Середземномор'я географічно розташований на південному сході Європейського континенту, в районі, поблизу Африки та Азії та вважається стародавньою землею світу з точки зору заселення людини та виникнення цивілізації. Тут зародилися, жили і розвивалися стародавні цивілізації (Вавилонська, Хеттська, Ассирійська, Лідійська, Єгипетська). Отже, він має дуже багатий і до сих пір живий історичний і культурний фон. Окрім вищеперерахованих місць, круїзний туризм, організований у багатьох портах, а круїзні лайнери перевозять туристів практично в будь-який час року. З іншої сторони, хоча Канарські острови і Чорне море не входять до території середземноморського басейну, вони також є улюбленим місцем призначення для безлічі круїзних суден і є місцем розташування портів, пов'язаних з маршрутами в Середземному морю [9, с. 43].

Якщо дослідити роль та значення портів у середземноморському круїзному туризмі, то західному сектору належить значна частка ринку морських турів – 67,8 %

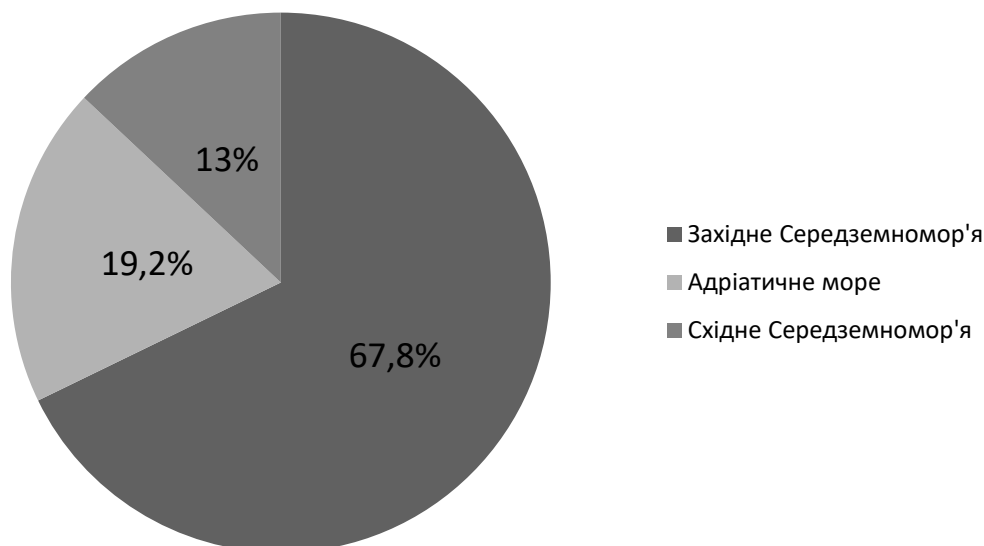

Рис. 2. Структура ринку середземноморських круїзів [8, с. 375].

Круїзні тури по Адріатиці займають друге місце з часткою у – 19,2 %, а останнє місце займає східне Середземномор'я – 13, 0%. З іншого боку – 0,6 % круїзних турів, пов'язаних із Середземним морем, також пов'язані із Чорним морем [9, с. 43]. З географічної точки зору можна сказати, що круїзний туризм в основному спостерігається в західних портах середземноморського басейну. Це зокрема, такі порти, як Барселона, Чивітавек'я і Пальма–Майорка, що є лідерами круїзного туризму в регіоні. Міста і порти, розташовані в Адріатичному морі, недалеко від Дубровника, є місцями, де швидко розвивається круїзний туризм. Також помітно збільшилися інвестиції в інфраструктуру регіонів Егейського моря, де можна отримати найбільший обсяг вражень від круїзного туризму в останні роки.

З точки зору клімату, в середземноморському регіоні існує тимчасовий бімодальний субринок з піками в кінці весни і середині осені і кількома більш обмеженими

пропозиціями в літні місяці, що вказує на досить тривалий круїзний сезон (з квітня до середини листопада). Навпаки, зимові місяці мають обмежену, але немалу пропозицію. З точки зору інших туристичних аспектів можна сказати, що середземноморські регіони приймають відносно короткострокові круїзні тури в порівнянні з іншими напрямками туристичної індустрії світу [3, с. 22]. Зростання популярності круїзного туризму забезпечує економічні вигоди більшості міст, які мають вихід до Середземного моря, та змушує останні розширювати інфраструктуру, котра задовольняє попит на круїзи. Загалом, можна стверджувати, що в найближчі роки круїзний туризм буде розвиватися у всьому світі, і середземноморський регіон увійде в число лідерів, які отримають левову частку круїзного ринку. Західне Середземномор'я, багато в чому завдяки своєму історичному та економічному спадку, зміцнить за собою позицію лідера у всьому

середземноморському басейні. Адриатичне море стане свідком швидкого розвитку Хорватії та інших країн регіону [5, с. 317].

Водночас, середземноморська круїзна індустрія на сьогодні стикається з проблемною ситуацією – чисті бортові доходи знижуються, квитки ледь покривають витрати [6, с. 13], оскільки ціни на них знижуються. Збільшення прибутків галузі залежить від додаткових доходів, отриманих від клієнтів упродовж їхнього перебування на борту або від продажу різних альтернативних послуг. Основною стратегією збільшення доходів є ефективна організація пулу місцевих відвідувань (екскурсії), які продаються якомога більшої кількості пасажирів у даному порту заходу. Бортовий дохід лайнерів наразі враховує майже третину загальних доходів круїзних операторів, серед яких екскурсії, котрі генерують другий за величиною фінансовий дохід. Тобто, зв'язок між круїзною компанією та місцевою привабливістю має основне значення для збільшення рентабельності круїзного маршруту [11, с. 262].

Новою тенденцією, що сприяє зростанню ринку круїзних подорожей, є вдосконалення портової інфраструктури. Круїзний туризм, який пропонується в середземноморському басейні, має прямі наслідки для порту, котрий потребує пристаней для морського транспорту, а також офісів управління транзитом пасажирів. Усе це переплітається зі створенням нового образу міста шляхом реставрації «унікальних» будівель,

які були би новими воротами до міста. Водночас стимулюється модернізація історичних центрів середземноморських портових міст, що є однією з головних культурних причин відвідування для пасажирів, оскільки в багатьох випадках вибір круїзу базується на напрямках, запропонованих у маршруті. Тому країни, особливо популярні туристичні напрямки, покращують свою портову інфраструктуру, щоб задовольнити зростаючий попит на круїзний туризм [12, с. 113].

Постійне збільшення розмірів суден і середньої кількості пасажирів змушує портову владу розширювати інфраструктуру, щоб прийняти нові більші круїзні судна. Інвестиції в інфраструктуру відіграють важливу роль у залученні круїзних перевезень і поширенні економічної вигоди від круїзних заходів у портові міста. Більшість портів прагнуть залучити інвестиції в порти приписки, котрі забезпечують вищу маржу, а також мають більший економічний вплив на місцеву економіку. У зв'язку з цим, круїзні порти конкурують на двох рівнях. На першому рівні вони намагаються бути включеними в круїзні маршрути і таким чином залучати відвідувачів круїзу [4, с. 21]. На другому рівні вони намагаються залучити трафік порту приписки; іншими словами, стати пунктом початку або завершення круїзної подорожі з метою максимізації економічних вигод для порту та місцевої громади, як згадувалося раніше. Економічні переваги круїзних заходів для портових міст створюють аргумент для інвестицій у круїзну

інфраструктуру через державне фінансування.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, з метою реалізації зростаючих потреб круїзних туристів у Середземному морі необхідно перетворити їхні бажання на потенційні можливості. При цьому круїзні компанії повинні знайти нові напрямки в регіонах, які мало відвідувалися, незважаючи на те, що вони вже мають широкий портфоліо відвідуваних місць. Створюючи нові маршрути, можна охопити туристів, які прагнуть нових пам'яток. Однак для успішного досягнення цієї мети круїзним компаніям необхідно забезпечити всі умови, щоб клієнти забезпечували успішний розвиток і позитивний екологічний, економічний і культурний вплив у відповідному середовищі. Перш за все, необхідно визначити напрямки з унікальними культурними, історичними та природними пам'ятками, які приваблюють круїзних мандрівників. Водночас, необхідно використати потенціал інших інструментів активізації

круїзного сектора середземноморського басейну, таких як: – створення ефективних маркетингових стратегій для залучення пасажирів до нових напрямків і співпраця з місцевими туроператорами для пропозиції привабливих маршрутів та берегових екскурсій; – врахування сезонних коливань погоди та попиту під час планування круїзних маршрутів, диверсифікація портфоліо пропозицій для залучення відвідувачів упродовж року; – проведення оцінки впливу на навколишнє середовище для мінімізації екологічного впливу круїзної діяльності та впровадження стійких методів захисту морських екосистем; – забезпечення дотримання місцевих законів, що регулюють круїзні операції, шляхом встановлення вказівок щодо відповідальності у круїзному тури; – співпраця з місцевими громадами для збереження та демонстрації їхньої культурної спадщини та просування практики відповідального туризму, яка поважає місцеві традиції та звичаї.

References:

- Antonenko, I. Ya. and Melnyk I. L. (2019), "Promising directions of cruise tourism development", *Efficient Economy*, vol. 2,
- Gordiychuk, E. G. (2021), "Service quality as a factor in the formation of competitiveness in cruise tourism", *Bulletin of socio-economic research: coll. of science works Odesa: Odesa National University of Economics*, vol. 2, pp. 143–162.
- Kornilova, V. and Kornilova N. (2018), "Modern trends in the development of the world cruise market", *Investments: practice and experience*, vol. 5, pp. 20–25.
- Smirnov, I. G. (2014), "Logistics of cruise tourism as a source of competitive advantage in the world cruise market", *Foreign trade: economy, finance, law*, vol. 3, pp. 16–29.
- Shcherbakova, N.O. (2022), "Peculiarities of the organization of world cruise tourism", *Bulletin of the National Transport University. Series "Economic Sciences". Scientific journal*. - K.: NTU, vol. 2, pp. 315–322.
- Chang, Y. Park, H. Liu, S., and Roh Y. (2016), "Economic Impact of cruise industry using regional input-output analysis: a case study of Incheon", *Maritime Policy & Management*, vol. 43, pp. 1–18.

- Chiappa, G. Atzeni, J. and Risitano, M. (2019), "Residents' views on cruise tourism in Naples Profiles and insights from a Mediterranean home-port destination", *European Journal of Tourism Research*, vol, 23, pp. 71–85.
- Esteve-Perez, J. Garcia-Sanchez, A and Muñoz-Paupie, A. (2019), "Cruise Traffic Seasonality Patterns in the Western Mediterranean and the Adriatic Sea: A Challenge to Port Operators", *Coast. Manag.* vol, 47, pp. 362–386.
- González, A. (2018), "The problem of overtourism and the impact of cruises", *Investig. Reg. Years*, vol, 1, pp. 35–51.
- OECD. (2022), *Tourism Trends and Policies*. Paris, France.
- Pallis, A. and Vaggelas, G. (2019), "Cruise Shipping and Green Ports: A strategic Challenge", *Green Ports*. vol, 1, pp. 255–273.
- Papathanassis, A. (2017), "Cruise tourism management: state of the art", *Tourism Review*, vol, 72, pp. 104–119.
- Perea-Medina, M. Andrade, M. and Carlos, X. (2018), "Cruise tourism in the mediterranean port city interface: new era of the waterfront, with benefits in a smart destination", *Cuadernos de Turismo*, vol, 42, pp. 659–663.
- WTTC. (2023), *Travel & Tourism Economic Impact*, London, UK.